

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut

Pillerin Arge

AVATUD KÜSIMUSED EESTI ISADE HOIDJAKEELES
KOLMEAASTASTE LASTEGA NING NENDE SEOS LAPSE KÕNE
ARENGUGA - PILOOTPROJEKT
Uurimistöö

Juhendaja: Ada Urm

Läbiv pealkiri: Küsimuste esitamine hoidjakeeles

Tartu 2018

Avatud küsimused eesti isade hoidjakeeles kolmeaastaste lastega ning nende seosed lapse
kõne arenguga - pilootprojekt

Kokkuvõte

Uuringud on näidanud, et isa hoidjakeele komponendid ning täpsemalt just avatud küsimused võivad lapse kõne arengule soodustavalt mõjuda. Käesolevas pilootprojektis uuriti 8-perelises (16 lapsevanemat ja 8 3-aastast last) valimis 10-minutiliste vabamängu vestluste transkribeeringute põhjal seoseid isade hoidjakeele ning lapse kõne arengu (mõõdetud Reynell IV testi ning keskmise lausungi pikkusega [*MLU*]) vahel. Samuti võrreldi isade ja emade hoidjakeele komponente. Uuringuga leiti, et isade ja emade vahel statistiliselt olulisi erinevusi ei esinenud. Isade *MLU* ja avatud küsimuste osakaal küsimuste koguarvus seletasid osa Reynelli testi varieeruvusest. Kuigi isade avatud küsimuste osakaalu ning lapse kõne arengu näitajate vahel olulist korrelatsiooni ei esinenud, ennustas isade kõikide küsimuste osakaal lausungite koguarvus lapse *MLU*d isaga vestlemisel. Pilootuuringu põhjal soovitatakse edaspidistesse uurimustesse kaasata rohkem peresid ning uurida täpsemalt vanemate *MLU*de ning küsimuste seoseid laste keeletesti tulemustega.

Märksõnad: avatud küsimused; lapse kõne areng; hoidjakeel; isa-lapse vaheline suhtlus;
CLAN; Reynell

WH-questions in Estonian fathers' child-directed speech with their 3 year-old children and
their relation to children's language development – pilot study

Abstract

Studies have found that the components of fathers' child-directed speech, especially the open-ended (wh-questions) have a positive influence on children's language development. The current pilot study focuses on possible relations between fathers' child-directed speech and children's language development (as measured by the Reynell IV test and the mean length of utterance – *MLU*), based on transcriptions of conversations of 8 families (16 parents and 8 3-yearold children) during a 10-minute dyadic free play session. The components of fathers' child-directed speech were also compared to those of the mothers. The study did not find statistically important differences between fathers' and mothers' speech. Fathers' *MLU* and the proportion of wh-questions in the total number of questions were slightly significant predictors of the Reynell test's results. Although no significant correlation between the proportion of wh-questions in fathers' child-directed speech and children's language development was found, the proportion of all questions in fathers' child-directed speech did predict the *MLU* of the children in conversation with the father. This pilot study suggests that further studies would benefit from including more families and looking further into parents' *MLU*'s as well as questions' possible relations with childrens' language test results.

Keywords: wh-questions; children's language development; child-directed speech; father–child communication; CLAN; Reynell

Sissejuhatus

Lapse kõne arengus mängivad rolli mitmed olulised faktorid, nende seas vanemate poolt lapsele suunatud kõne (Hoff-Ginsberg & Shatz, 1982). Kuigi lapsele suunatud kõne (ehk hoidjakeele) hulk on kindlasti oluline, näitavad uuringud (Hirsh-Pasek jt, 2015), et ka kõne sisu mängib olulist rolli (Rowe, Leech, Cabrera, 2017). Lapse kõne areng on oluline kooliedukuse ennustaja (Cristofaro & Tamis-LeMonda, 2012), mistõttu on kõne arengu mõjutajate parem mõistmine kasulik nii vanematele kui logopeedidele, lasteaiakasvatajatele ja teistele lapsega tegelejatele.

Kuigi suur osa uuringuid on keskendunud emade kõne seosele lapse arenguga, on viimastel aastatel hakatud rohkem uurima ka isade kõne võimalikke seoseid lapse arenguga (Tamis-LeMonda, Shannon, Cabrera & Lamb, 2004; Rowe, Coker & Pan, 2004; Cabrera, Shannon & Tamis-LeMonda, 2007; Pancsofar & Vernon-Feagans, 2010 jt). Uurimused on näidanud, et isade lausungite arv ei ole keskmiselt oluliselt väiksem emade lausungite arvust, mistõttu tuleks rohkem tähelepanu ka neile pöörata. Vajadus isade kõne mõju uurimiseks tuleneb soorollide võrdsemaks muutumisest: isad veedavad oma lastega rohkem aega, jäävad lapsehoolduspuhkusele ja tegelevad varem tüüpiliselt emade ülesandeks jäetud tegevustega (Tamis-LeMonda, Baumwell, Cristofaro, 2012).

Isade mõju lapse arengule

Mitmed uuringud on leidnud positiivseid korrelatsioone isade sissetuleku ja haridustaseme (need 2 on tavaliselt kõrges positiivses korrelatsioonis) ning lapse arengu vahel (Tamis-LeMonda jt, 2004; Zhang, Jin, Shen, Zhang, Hoff, 2008; Tamis-LeMonda jt, 2012;). Tamis-LeMonda jt (2004) aga leidsid, et isade haridustase ja sissetulek korreleerus mõningasel määral kognitiivse stimulatsiooniga – üks kuuest suhtlusviisist, mida hinnati ja mille alla käib ka avatud küsimuste esitamine. Avatud küsimused on lapsele stimuleerivad, kuna need suunavad teda rohkem rääkima. Isade haridustase ja toetav suhtlusviis (sh kognitiivne stimulatsioon) ennustasid laste arengut 2. ja 3. eluaasta vahel (Tamis-LeMonda jt, 2004). Ka käesolevas töös arvestatakse vanemate haridustasemetega ning vaadeldakse, kas leitud seosed esinevad antud valimis.

Paljud uuringud toovad kõnes välja 3 komponenti: keskmine lausungi pikkus (*MLU – mean length of utterance*; edaspidi *MLU*), millega mõõdetakse kõne mahtu ja laste puhul kõne

keerukust; erinevate sõnatüüpide arv, mis näitab sõnavara taset; ning kõne sisuelemendid, millele olenevalt uurimistööst parasjagu keskendutakse (siin avatud küsimused). Pancsofar & Vernon-Feagans (2006) leidsid, et just isade kõnes kasutatavate erinevate sõnatüvede arv ennustas 3-aastase lapse keelelise väljendusoskuse taset, emade kasutatud sõnatüvede arv seda ei teinud. Samas ei leidnud nad küsimuste esitamise proportsioonis vanemate vahel erinevusi. Nad analüüsisid vanemate kõnet 2-aastase lapsega ja võrdlesid aasta pärast läbi viidud kõnetesti tulemustega (Pancsofar & Vernon-Feagans, 2006). Käesolevas uurimistöös võrreldakse ühe kodukülastuse vältel kogutud suhtlusandmeid, saamaks esmase hinnangu Eesti isade hoidjakeelest 3-aastaste lastega. Kuigi töö keskendub avatud küsimustele, analüüsitakse siin ka täiskasvanute *MLU* ja kõikide küsimuste osakaalu lausungis võimalikke seoseid lapse kõne arenguga.

Avatud küsimused isade kõnes

Mitmed uuringud on näidanud, et isad esitavad võrreldes emadega oma kõnes lapsele rohkem avatud küsimusi (Rowe jt, 2004; Leech, Salo, Rowe & Cabrera, 2013). Varasemad uuringud emadega on näidanud, et avatud küsimused, mis last rohkem vestlema suunavad, on korrelatsioonis lapse kõne arenguga. Avatud küsimused nõuavad lapselt rohkem kognitiivset töötlust ja suulist vastamist (peanoogutamise asemel) kui jah-ei küsimused. Avatud küsimusteks loetakse üldiselt kõiki lauseid, mis algavad sõnadega kes, mis, mida, millal, kus, miks ja kuidas. Rowe jt (2004) spekulatsioonid, et isad küsivad rohkem küsimusi, kuna veedavad võib-olla lapsega vähem aega ning ei tunne teda nii hästi kui ema oma last tunneb. Seetõttu kasutavad nad oma kõnes keerukamaid konstruktsioone. Nad väitsid, et seepärast on isad lapsele arendavamad vestluspartnerid kui emad ning loovad kui silla lapse ja välismaailma vahele (Rowe jt, 2004).

Leech jt (2013) leidsid kaheaastase lapse ekspressiivse sõnavara ning isa avatud küsimuste (eriti just avatud küsimuste proportsiooni lausungite koguarvu) vahel märgatava suhte. Nad pidasid seda eriti oluliseks, kuna, erinevalt paljudest samateemalistest uurimustest, kus mõõdetakse isa kõnet ja lapse arengut ühise dialoogi alusel, täitis seal lapse arengu küsitlust ema. See tähendab, et isade avatud küsimustel võib olla üldiselt soodustav mõju kaheaastaste laste keele arengule. Autorid kirjutasid veel, et oleks huvitav uurida isade avatud küsimuste mõju ka üle 2 aastaste laste keelearengule (Leech jt, 2013). Seda käesolevas uurimistöös tehakse.

Viimaste aastate longituudsetes uuringutes on jõutud täpsemalt isade avatud küsimuste mõju uurimiseni. Rowe jt (2017) filmisid isade ning nende 2-aastaste laste vahelist mängu ja uurisid isade kõne seoseid lapse sõnavaraga 2-aastaselt ning verbaalse arutlemisvõimega 3-aastaselt. Tulemused näitasid, et isade lausungite koguarv ei seostunud lapse arenguga, küll aga korreleerus isade kasutatav avatud küsimuste osakaal nii sõnavara kui suulise arutlemise arengutestide tulemusega. Laste vastused avatud küsimustele olid (võrreldes teiste küsimustega) sagedasemad ja keerulisemad (pikem *MLU*). Autorid järeldasid, et kaheaastastele lastele on avatud küsimuste esitamine arengut soodustav, kuna eeldab lapselt vastust, mis aitab tal sõnavara ja arutlusvõimet arendada. (Rowe jt, 2017)

Eestis tehtud uuring on küllaltki vastuoluline. Nimelt kirjutas Helen Kõrgesaar (2016) oma doktoriväitekirjas, et eestlastest hooldajad esitavad tunduvalt vähem (28,8% kõikidest lausungitest) küsimusi kui venelased (51,8%) ja leedukad (71,9%). Ka palju-uuritud ameeriklased küsivad lastelt rohkem küsimusi (44%) kui eestlased. Samas on küsimused sageduselt väidete järel eesti hooldajakeele teine lausungitüüp. Oma juhtumiuuringus leidis Kõrgesaar ka, et eesti isa ja ema ei erine kõnes lapsega oluliselt oma kõne mahu ega ka funktsiooni poolest kuigi ema *MLU* oli isa omast 2 sõne võrra pikem. Kõrgesaar soovitas Eestis edaspidi uurida just isade keele mõju (Kõrgesaar, 2016).

Käesolev uurimistöö

Enamus selle valdkonna uuringuid on tehtud Põhja-Ameerikas (peamiselt Ameerika Ühendriikides). Kuigi isade mõju on hakatud uurima ka näiteks Hiinas (Zhang jt, 2008) ja Itaalias (Majorano, Rainieri, Corsano, 2013), siis täpsemalt avatud küsimusi käsitlevaid töid on vähem. Ka Eestis on lapse kõne arengu mõjutajaid käsitlevates töödes peamiselt keskendutud emale (Tulviste, 2001; Mizera & Tulviste, 2002; Vanatoa, 2013; Teesaar, 2014). Autori teada isade avatud küsimuste mõju vaatlevat uurimust Eestis veel tehtud ei ole ning oleks huvitav välja uurida, kas eesti keele- ja kultuuriruumis ka sarnaseid seoseid leidub.

Eelpool käsitletud kirjandusele põhinedes püstitan hüpoteesi, et eesti isad kasutavad lapsega rääkides emadest rohkem avatud küsimusi ning et leidub positiivne seos isade avatud küsimuste hulga ning lapse kõne arengu vahel. Hüpoteeside kontrollimiseks võrreldakse ema ja isa avatud küsimuste esitamist, ning laste Reynell IV testi ja keskmiste lausungi pikkuste suhet isa avatud küsimuste proportsiooniga kogu isa kõne hulgas.

Uurimiseks viidi eesti peredes läbi poolstruktureeritud mängusessioonid, mida filmiti. Kogu vestlus transkribeeriti ja kodeeriti uurimisalused keeleelemendid.

Käesolevat uuringut tuleks käsitleda kui pilootprojekti edasiseks uurimiseks. Pilootprojekti osalevad 8 pere ehk 8 last ja 16 lapsevanemat. Andmed on kogutud 2015.–2016. aastail magistriprojekti raames. Kuigi sessioonide salvestamisel käesoleva töö autor osaleda ei saanud, viis ta siiski läbi proovisessiooni, et protseduuri paremini mõista. Autor panustab siinsesse töösse eelkõige andmete transkribeerimise-kodeerimise, töö jaoks oluliste analüüside läbiviimise näol.

Meetod

Valim

Pered leiti lasteaedade ja tuttavate kaudu. 5 pere on Tartu piirkonnast, 3 on Tallinnast. Lapsed on kõik ükskeelsed ja emakeeleks on eesti keel. Mõlemad vanemad elavad koos lapsega. Haridustasemelt jaotusid vanemad järgnevalt: 1 keskeriharidusega, 1 keskharidusega, 1 lõpetamata kõrgharidusega, 4 kõrgharidusega ning 1 isa teadusliku kraadiga; 5 ema on kõrgharidusega ning 3 teadusliku kraadiga (magister või enam). Emade keskmine vanus oli 33 aastat (SD = 4 aastat), isadel 35 aastat (SD = 4 aastat). Lastest on 38% poisid (3) ja 62% tüdrukud (5). Laste keskmine vanus testimise ajal oli 36 kuud (SD = 4 kuud). 1 laps oli peres ainukene, 6 lapsel oli õde või vend, 1 lapsel oli 2 õde-venda. Lastel ei olnud uuringu hetkeni diagnoositud ühtegi arengu- ega muid olulisi tervisehäireid. Vanematele pakuti võimalus soovi korral lindistuse video endale saada.

Kuna isade resideerimine vs eemalolek lapse kodust võib mõjutada suhet ema ja isa sõnatüüpide arvu vahel (Tamis-LeMonda jt, 2012), siis selle muutuja kontrollimiseks on käesolevas töös tegemist (vähemalt filmimise hetkeni) lapse kodus resideerivate isadega.

Protseduur

Nagu enamus uuringuid sellel teemal on ka käesolev uuring vaatluspõhine, kus vanematele antakse andmekoguja poolt kindlad mänguasjad, millega mängida, ning palutakse filmimisest ja uuringu läbiviija kohalolekust mitte välja teha.

Uurimis-sessioon leidis aset pere kodus. Perel paluti kogu mängusessiooni vältel jääda kindlasse ruumi (vaatleja-filmija asetaski maha teki) ja mängida vaid ette antud asjadega. Sessioon koosnes kolmest mängu- ning kahest testiosast. Kõigepealt mängiti kolmekesi (isa-ema-laps) mängulauaga, kus sai teha erinevaid eakohaseid ülesandeid nõõpide, trakside ja lukkudega. Seejärel läks üks lapsevanem teise tuppa ning täitis taustinformatsiooni lehte ja lapse kõne arengu testi. Teine vanem mängis lapsega 20 minuti jooksul struktureeritud mängu (magnetiga kalade või putukate püüdmist – varieerus perest peresse isa ja ema vahel) ja vaba mängu (mänguasjade komplekt, kuhu kuulusid pall, pehmed klotsid, 2 autot ja puidust puuviljade löikamise komplekt). Seejärel viidi lapsega eraldi teises toas läbi Reynell IV testi esimene osa (retseptiivne kõne). Järgnevalt vahetusid vanemad: üks läbis sarnase

mängusessiooni (struktureeritud mängus vastavalt kas kalade või putukate püüdmise) ja teine vanem vaatas üle ning täiustas eelmise poolt täidetud lapse arengu hinnangu ja taustinformatsiooni lehti. Seejärel viis uurija läbi Reynell IV testi teise osa (ekspressiivne kõne).

Vanematele ei antud täpseid ettekirjutusi, milliste mänguasjade peale kui palju aega kulutada. Eelnevalt paluti vaid struktureeritud mängu juurest liikuda vabamängu juurde siis, kui sobib (kui vanem või laps ei soovinud enam seda mängu mängida), ning vabamängu puhul valida ise (kas laps või vanem) antud mänguasjade seast meelepärased (võis ka kõigiga mängida).

Uurija filmis kogu sessiooni ning ei sekkunud mängu. Antud töös analüüsitakse vabamängu videosid, kuna need on uurija poolt vähem mõjutatud (struktureeritud mängus on 1 kindel mäng ette antud, mis suunab vestlust). Videode keskmine pikkus on 10 minutit.

Mõõtevahendid

Töös on lapse kõne arengu hindamiseks kasutatud Reynell IV testi (*The Reynell Developmental Language Scales IV*) ja lapse keskmist lausungi pikkust nii ema kui isaga kõneldes, mida arvutatakse mängusituatsioonide vestluste transkribeeringute põhjal.

Reynell IV eestikeelne versioon on Tiia Tulviste poolt kohandatud rahvusvaheliselt tunnustatud keelearengu test, mis koosneb kahest osast: ekspressiivne ja retseptiivne kõne (Tulviste, avaldamata materjal). Antud uurimuses kasutati mõlemat osa ning uuritakse tulemusi nii kahe osa summa kui ka eraldi osadega.

Vabamängu vestlused transkribeeriti CLANi (*computerized language analyses*) programmi kasutades, jälgides CHAT (*codes for the human analysis of transcripts*) konventsioone (MacWhinney, 1991). Avatud küsimused kodeeriti ning CLANi programmis arvutati lapse, ema ja isa poolt mängusituatsioonis kasutatud lausungite arv ja keskmine sõnade arv lausungis (*MLU*). Võrdlesin avatud küsimuste osakaalu lapsele suunatud lausungite koguarvust nii ema kui isa puhul. Eelpool mainitud uuringutele toetudes on antud töös loetud lausungiks verbaalset informatsiooni, mis lõpeb kas vähemalt 2-sekundilise pausiga, mõtte muutumisega või teise kõneleja lausungiga (vooruvahetus).

Nagu Eestis varemgi tehtud (Kõrgesaar, 2016), võtsin arvutustesse keskmise lausungite arvu kindla ajaühiku jooksul (minutis).

Küsimuste kodeerimisel lähtuti põhimõttest, kas vanema esitatud küsimusele saab vastata *jah/ei* või mitte (viimased loeti avatud küsimusteks). Lisaks loeti kõik küsimused, mis algavad küsisõnaga *kas*, suletud küsimusteks ehk ka neid ei loetud avatud küsimusteks. Kui lausung sisaldas endas kahte erinevat küsimust, kusjuures üks avatud ja teine suletud, loeti lausung kaheks ning kodeeriti kaks eraldi küsimust.

Kodeerimisel kasutati paber-pliiats meetodit. Küsimuste kokku lugemise järgselt arutati kõikide küsimuste ja avatud küsimuste osakaal lausungite koguarvus ning avatud küsimuste osakaal küsimuste koguarvus.

Ühe muutujana on kaasatud ka vanemate haridustase, mis saadakse taustinformatsiooni lehelt. Haridustase jaotus järgnevalt: põhi- (kodeeringus 1), keskeri- (2), kesk- (3), lõpetamata kõrg- (4), kõrgharidus (5), teaduslik kraad (6).

Arvestatud on ka lapse vanusega (mõõdetuna kuudes) ja sooga (kodeeringus 1 – poiss, 2 – tüdruk).

Analüüsid viidi läbi SPSS programmis.

Tulemused

Kirjeldav statistika

Esiti on järgnevas tabelis välja toodud antud uurimises oluliste tulemuste keskmised koos standardhälbe ning miinimumi-maksimumiga.

Tabel 1. Reynelli testi, lapse MLU ning lapsevanemate avatud küsimuste osakaalu kirjeldavad statistikud.

	M	SD	min	max
Reynell IV Retseptiivne skaala	53.75	2.82	50	58
Reynell IV Ekspressiivne skaala	41.88	6.18	35	52
Reynell IV kokku	95.63	7.50	87	109
Lapse <i>MLU</i> mängus isaga	2.70	0.47	2.33	3.77
Lapse <i>MLU</i> mängus emaga	2.88	0.75	1.93	4.42
Isa avatud küsimuste osakaal lausungite koguarvus	19.14	8.74	9.65	38.03
Ema avatud küsimuste osakaal lausungite koguarvus	17.00	8.60	1.54	28.78

Nagu näha jäävad laste keskmised skoorid üsna samadesse piiridesse Maarja Plado (2015) uurimistöös leitud normidega (Plado, 2015). Sarnaselt Plado (2015) töö tulemustega, said ka käesoleva valimi lapsed paremaid tulemusi retseptiivse kõne testiosas. Sellest võib oletada, et valim on representatiivne.

Analüüsid

Kõigepealt tehti Kolmogorov Smirnovi testiga kindlaks, kas tunnused on sarnased normaaljaotusega. Kõik tunnused v.a *Sugu*, *Ema haridus* ja *Isa haridus* on normaaljaotusega.

a) Hüpotees: isad esitavad emadest rohkem avatud küsimusi.

Esimese hüpoteesi kontrollimiseks võrreldi isade ja emade esitatud avatud küsimuste osakaalu esitatud lausungite koguarvus. Paaris t-test näitas, et isade avatud küsimuste keskmine osakaal

on küll veidi suurem kui emade oma, kuid vaid 2% võrra (isadel 19,1% ja emadel 17,0%) ning see ei ole statistiliselt oluline.

Küll aga oli olulisem erinevus kõikide küsimuste osakaalul kõnes. Nimelt esitasid isad kõnes keskmiselt 40,1% ulatuses küsimusi, emad aga 29,7% ulatuses.

Vanemate avatud küsimuste osakaal küsimuste koguarvus erines keskmiselt 4% ulatuses (isal 50,7%, emal 54,3%).

Lisaks võrreldi keskmist lausungi pikkust ja keskmist lausungi arvu minutis. Isade ja emade *MLU* oli väga sarnane (vastavalt 4,2 ja 4,3). Emade keskmine lausungite arv minutis oli isade omast veidi suurem (12,7 vs 12,0), need ei korreleerunud märgatavalt ($r = .114$).

b) Hüpotees: esineb positiivne seos isade avatud küsimuste hulga ning lapse kõne arengu vahel.

Esiteks kontrollisin, kas lapse arengu mõõtmisvahendid korreleeruvad ning ei leidnud ühegi Reynelli testi skoori (retseptiivne, ekspressiivne või kogusumma) ning lapse *MLU* (nii kõnes isaga kui emaga) vahel statistiliselt olulist seost. Kuigi võrdlen edaspidi mõlema mõõtevahendiga saadud tulemusi, pean paremaks kõne arengu näitajaks siiski Reynelli testi.

Olulist korrelatsiooni isade avatud küsimuste osakaalu lausungite koguarvus ning lapse Reynelli testi üldskoori vahel ei leitud (Pearsoni $r = -.133$), ka ema puhul mitte ($r = -.188$). Avatud küsimuste osakaal isa lausungite koguarvus ei korreleerunud ka eraldi Reynelli testi retseptiivse osa ega ekspressiivse osaga (vastavalt $r = .056$ ja $r = -.187$). Andmetest tuleneb, et ühe isa skooride korrelatsioonid lähevad teistega vastuollu.

Kontrolli eesmärgil jäeti antud isa andmed filtriga välja ning tehti uus korrelatsioonianalüüs Reynelli testi summaarse tulemuse ja avatud küsimuste osakaalu isade kõnes vahel ning saadud tulemus oli $r = .632$ ($p = .128$). Oluline seos leiti avatud küsimuste osakaalu isade kõnes ning Reynelli testi retseptiivse osa vahel ($r = .895$ $p < .01$; $r = .929$ $p < .01$). Testi ekspressiivse osa ja avatud küsimuste osakaalu isade kõnes vahel statistiliselt olulist seost sellel valimil ei ilmnenud ($r = .33$).

Kuna nii väikese valimi puhul näilise põhjusega andmete kõrvale heitmine ei ole mõistlik, siis jätame edaspidisel analüüsimisel esialgu sisse ka nii-öelda vastuolulise isa andmed (antud isa avatud küsimuste osakaal lausungite koguarvus oli teistest tunduvalt suurem).

Ka lapse *MLU*l isaga kõneldes ei leitud korrelatsiooni avatud küsimuste osakaaluga isa kõnes ($r = -.184$). Üllataval kombel leiti negatiivne seos aga avatud küsimuste osakaalul isade kõnes ja lapse *MLU*l emaga kõneldes ($r = -.643$ $p < .1$ ja $p = -.786$ $p < .05$).

Avatud küsimuste osakaal isade küsimuste koguarvus korreleerus negatiivselt lapse *MLU*ga emaga kõneldes ($r = -.868$ $p < .01$).

Lapse *MLU* vestluses isaga korreleerus positiivselt isade küsimuste osakaaluga lausungite koguarvus ($r = .790$ $p < .05$) ja lapse *MLU*ga vestluses emaga ($r = .785$ $p < .05$).

Lapse *MLU* vestluses emaga korreleerus (lisaks äsja mainitutele veel) negatiivselt isa haridustase ($r = -.851$ $p < .01$) ja ema lausungite arv minutis ($r = -.951$ $p < .001$). Ka mõlemad emade avatud küsimuste osakaalud olid negatiivses seoses lapse *MLU*ga vestluses emaga (avatud küsimuste osakaal küsimuste arvus $r = -.736$ $p < .05$; avatud küsimuste osakaal kõnes $r = -.772$ $p < .05$).

Korrelatsioonanalüüs ei näidanud Reynelli testiskooridega oluliselt korreleeruvaid tunnuseid.

Kuna esialgne regressioonanalüüs Reynelli testi koguskoori ja vanemate kõne näitajate vahel tõi välja 4 olulisemat muutujat, siis eraldi testiosade regressioonanalüüsi kaasasingi vaid need muutujad. Nendeks on mõlema vanema *MLU*d, isade avatud küsimuste osakaal küsimuste koguarvus ning emade avatud küsimuste osakaal lausungite koguarvus.

Retseptiivse osa analüüsist ($R^2 = .767$; $F = 6,763$; $p = .074$) tuleneb, et kõige tõenäolisemalt võiks Reynelli testi retseptiivse osa tulemusi ennustada isa keskmine lausungi pikkus (*MLU*) ($B = 1.42$ $p < .02$). Isa avatud küsimuste osakaal lausungite koguarvus ning kummagi lapsevanema *MLU*d ei osutunud statistiliselt oluliseks.

Ekspressiivse osa analüüsis ($R^2 = .624$; $F = 3.901$; $p = .146$) ei ilmnenud statistiliselt olulisi muutujaid.

Isa avatud küsimuste osakaalul lausugite koguarvus ning isa *MLU*l on vastupidine seos ($r = -.782$ $p < .05$). Tundub, et isadel, kes proportsionaalselt rohkem avatud küsimusi küsivad, on

lühem keskmine lausungi pikkus, ning vastupidi. Samuti esines vastupidine seos isa avatud küsimuste osakaalu lausungite koguarvus ning isa hariduse vahel ($r = -.879$ $p < .005$).

Kuna tüdrukute ja poiste keskmised Reynelli skoorid on antud valimis väga sarnased (poistel 96, tüdrukutel 95,4), siis võib oletada, et lapse sugu ei mängi siin olulist rolli. Samale järeldusele jõudis oma töös ka Plado (2015), kes püstitas oma töö üheks hüpoteesiks, et tüdrukud saavad ekspressiivse kõne skaalal poistest paremaid tulemusi (Plado, 2015).

Arutelu ja järeldused

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida eesti lapsevanemate hoidjakeele seoseid 3-aastaste laste kõne arenguga, keskendudes isade poolt esitatud avatud küsimustele.

Esimeseks hüpoteesiks püstitati, et isad esitavad emadest rohkem avatud küsimusi. Antud hüpoteesi ei saa käesoleval valimil kinnitada. Keskmisest isade avatud küsimuste osakaalust lausungite koguarvus olulisemaks saab aga pidada isade üldist küsimuste esitamist. Varasemad uuringud on leidnud, et isad on lapsele nõudlikumad ja arendavamad vestluspartnerid, kuna küsivad rohkem küsimusi (Rowe jt, 2004). Ka eesti isad küsisid uuringus emadest proportsionaalselt rohkem küsimusi ning antud uuring näitas, et lapse *MLU* isaga kõneldes korreleerus positiivselt isade küsimuste osakaaluga lausungite koguarvus. See tähendab, lastel, kelle isad küsisid rohkem küsimusi (kuid mitte tingimata avatud küsimusi), olid pikemad *MLU*d, see tähendab, et nad vastasid esitatud küsimustele pikemalt.

Teise hüpoteesi näol oletati, et lapsed, kelle isad kasutavad proportsionaalselt rohkem avatud küsimusi, saavad kõne arengu mõõtmisel paremad tulemused. Olulist korrelatsiooni ei leitud lapse testitulemuse ning avatud küsimuste osakaalu vahel. Küll aga leiti Pearsoni ja Spearmani kordajate suurema erinevuse põhjust otsides, et on üks isa-lapse paar, kelle puhul avatud küsimuste osakaal isa kõnes ning lapse Reynelli tulemuse vaheline korrelatsioon erines teistest oluliselt. Nimelt oli kõne all oleval isal teiste isadega võrreldes tunduvalt suurem avatud küsimuste osakaal lausungite koguarvus, samas kui lapse skoorid olid pigem madalamad. Teistel isadel oli pigem positiivne korrelatsioon. Selline erinevus võib tuleneda erinevatest allikatest ning vaid 8 isaga valimi puhul on keeruline oletada, kas tegemist on erandiga või adekvaatse representatsiooniga populatsioonist. Huvitav oleks edaspidistes uuringutes suurema valimiga vaadelda, kas tõesti leidub selline korrelatsioon nagu antud isa välja jätmisel esines (tugev Reynelli retseptiivse osa ennustaja). Antud valimi põhjal käesolevas uuringus sellist järeldust teha ei saa.

Üllatav on isa avatud küsimuste osakaalu küsimuste koguarvus negatiivne korrelatsioon lapse *MLU*ga. Tundub, et mida suurem proportsioon on avatud küsimustel isa poolt esitatud küsimustes, seda lühemaid vastuseid annavad lapsed. Kuna avatud küsimused soodustavad just aga pikemaid mitmesõnalisi vastuseid, läheb see tulemustega veidi vastuollu. Arvatavasti ei ole need aga siiski põhjuslikult seotud, vaid pigem kovarieeruvad. Võib ka oletada, et mida lühemate lausetega laps räägib, seda rohkem üritab isa teda avatud küsimustega rääkima

panna, ehk põhjuslikkus on vastupidine. Samas oli korrelatsioon oluliselt tugevam just lapse *MLU*ga emaga kõneldes, mistõttu ei ole viimasel väitel tugevat kaalu.

Ka emade avatud küsimuste osakaalud olid lapse *MLU*ga emaga vesteldes negatiivses seoses. Kuna mõlema vanema puhul on näha antud seaduspära, siis võib oletada, et põhjuslikkus seisneb siiski vanema reageerimises lapse poolt esitatavale kõnele. Kui laps räägib vähem, küsib vanem rohkem avatud küsimusi. Vastupidist seost ei ole antud tulemuste põhjal alust kahtlustada.

Reynelli testiskooride oluliseimaks ennustajaks võib pidada isade *MLU*d, mistõttu on soovitatav ka edaspidistes uuringutes võtta arvesse lapsevanema keskmise lausungi pikkuse võimalikku mõju lapse kõne arengule.

Käesoleva uurimistöö piirangud

Uurimise valimisse kuulus 8 videot ja seega 8 last, mis iseenesest ei ole valdkonnas kõige väiksem valim, kuid ei ole ka siiski piisavalt suur number, et selle põhjal teha olulisi järeldusi ja üldistusi. Pilootprojektina annab käesolev töö ometigi ideid ja kogemust.

Uurimistöös osalesid pered, kes olid nõus kogu perega uurimises osalema. See võib kallutada tulemusi, kuna need pered võivad olla keskmisest haritumad, toetavamad ja pöörata lapse arendamisele rohkem tähelepanu.

Kuna vabamängus mängiti samade mänguasjadega nii isa kui emaga, siis esimese vanemaga esines sageli õppimismoment, mis võis muuta teise vanemaga mängimise kogemuse teistsuguseks, last väsitada-tüüdata ning ühtlasi mõjutada lapse-vanema suhtlust. Selle vähendamiseks varieeriti perest peresse, mis järjekorras vanemad erinevaid protseduuri osasid läbivad.

Salvestustelt saadud 10-minutilised klipid mänguolukorras ei pruugi anda väga head ülevaadet igapäevasest suhtlusest. Mitmed lapse keele arengut vaatlevad uurimised on viidud läbi erinevates olukordades, näiteks söögilauas, meenutades, raamatut lugedes. Käesolevas uurimises jäädi töömahukuse tõttu vaid ühe situatsiooni juurde. Edaspidistes suurema valimiga uurimistes oleks kasulik filmida erinevaid situatsioone. Kuna samade perede kohta on olemas ka andmed struktureeritud mängu vestluste kohta ning vestlustest lastega, mille

juures viibivad mõlemad lapsevanemad, oleks üks edasisi uurimistöö teemasid ka nende andmete kaasamine käesoleva töö raames tehtud analüüsidesse.

Kasutatud kirjandus

- Cabrera, N. J., Shannon, J. D., Tamis-LeMonda, C. S., 2007, Fathers' Influence on Their Children's Cognitive and Emotional Development: From Toddlers to Pre-K, *Applied Development Science*, 11 (4), 208-213.
- Cristofaro, T. N., Tamis-LeMonda, C. S., 2012, Mother-child conversations at 36 months and at pre-kindergarten: Relations to children's school readiness, *Journal of Early Childhood Literacy*, 12 (1), 68-97.
- Hirsh-Pasek, K., Adamson, L. B., Bakeman, R., Owen, M. T., Golinkoff, R. M., Pace, A., Yust, P. K. S., & Suma, K., 2015, The contributions of early communication quality to low-income children's language success, *Psychological Science*, 26(7), 1-13.
- Hoff-Ginsberg, E., Shatz, M., 1982, Linguistic Input and the Child's Acquisition of Language, *Psychological Bulletin*, vol. 92 (1), 3-26.
- Kõrgesaar, H., 2016, Eesti hoidjakeele pragmaatilised erijooned ja dünaamika ning mõju lapse kõne arengule, *doktoriväitekirj*, Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Leech, K. A., Salo, V. C., Rowe, M. L., Cabrera, N. J., 2013, Father Input and Child Vocabulary Development: The Importance of Wh Questions and Clarification Requests, *Seminars in Speech and Language*, 34 (04), 249-259.
- MacWhinney, B. (1991). The CHILDES project: Tools for analyzing talk. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Majorano, M., Rainieri, C., Corsano, P., 2013, Parents' child-directed communication and child language development: a longitudinal study with Italian toddlers, *Journal of Child Language*, 40 (4), 836-859.
- Mizera, L.; Tulviste, T. (2002). Mother's child-rearing attitudes and verbal behavior. *Psychology of Language and Communication*, 6 (2), 47-52.
- Pancsofar, N., Vernon-Feagans, L., 2006, Mother and father language input to young children: Contributions to later language development, *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27, 571-587.

Pancsofar, N., Vernon-Feagans, L., The Family Life Project Investigators, 2010, Fathers' early contributions to children's language development in families from low-income rural communities, *Early Childhood Research Quarterly*, 25, 450–463.

Plado, M.-L., 2015, Kolme- kuni nelja-aastaste eesti laste kõne arengu uurimine Reynelli testiga, Uurimistöö, Tartu: Tartu Ülikool.

Rowe, M. L., Coker, D., Pan, B.A., 2004, A Comparison of Fathers' and Mothers' Talk to Toddlers in Low-income Families, *Social Development*, 13 (2), 278-291.

Rowe, M. L., Leech, K. A., Cabrera, N. J., 2017, Going Beyond Input Quantity: Wh-Questions Matter for Toddlers' Language and Cognitive Development, *Cognitive Science*, 41 (S1), 162–179.

Zhang, Y., Jin, X., Shen, X., Zhang, J., Hoff, E., 2008, Correlates of early language development in Chinese children, *International Journal of Behavioural Development*, 32 (2), 145-151.

Tamis-LeMonda, C. S., Baumwell, L., Cristofaro, T., 2012, Parent–child conversations during play, *First Language*, 32(4), 413–438.

Tamis-LeMonda, C. S., Shannon, J. D., Cabrera, N. J., Lamb, M. E., 2004, Fathers and Mothers at Play With Their 2- and 3-Year-Olds: Contributions to Language and Cognitive Development, *Child Development*, 75 (6), 1806-1820.

Teesaar, L., 2014, 4-aastaste laste sõnavara mitmekesisus erinevates suhtlussituatsioonides emaga ning selle seos ema haridustasemega, *Seminaritöö*, Tartu: Tartu Ülikool.

Tulviste, T. (avaldamata materjal). Reynell IV testi eestikeelne adaptatsioon.

Tulviste, T., 2001, Can variation in mother-child interaction be explained by context and collectivistic attitudes?, *Applied Psycholinguistics*, 22 (4), 541–553.

Vanatoa, L., 2013, Ema kõne näitajate ja suhtlusstiili seos kolmeaastaste laste kõnest arusaamise ja ekspressiivse kõnega, *Magistritöö*, Tartu: Tartu Ülikool.

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Pillerin Arge